

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
 Abonnementsprijs f 4,- per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
 Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,- per jaar. Losse nummers f 0,25.
 Contrib. Luisterkr. f 1,-. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,- te voldoen.

HET CONGRES IN OSLO

Aangezien er volgens de mensen die het weten kunnen vrijwel elke dag ergens ter wereld een internationaal congres plaats vindt, kan moeilijk verwacht worden, dat het derde congres van de Humanistische Internationale in Oslo, dat daar begin augustus gehouden zal worden, nieuws is van de voorpagina. Nu is alles wat op het eerste blad van de krant wordt afgedrukt natuurlijk wel belangrijk, maar meestal ook erg kortstondig. Dat kan iedereen constateren, die bij gelegenheid eens een stapeltje kranten in handen krijgt van enkele maanden oud en dan zijn blik over al die vette koppen laat gaan. Wat op het moment van verschijnen bijzonder ingrijpend leek en van wereldhistorische betekenis, is dan in vele gevallen teruggebracht tot iets, waarvan we zeggen: o ja, dat was toen, wat is dat al weer lang geleden.

Nu zal dat bijeenkomen van humanisten uit vele delen van de wereld in de hoofdstad van Noorwegen ook niet iets zijn, dat buiten die kring grote deining zal veroorzaken. Zelfs bij vele leden van de onderscheidene humanistische organisaties en groepen zal het wellicht blijven bij een kennisname van het feit en het lezen van een verslag. Op zich zelf beschouwd is zo'n congres ook geen opwindend schouwspel, er wordt vergaderd, er wordt gediscussieerd, een bestuur wordt gekozen en er vinden enige excursies plaats. Het aantrekkelijke is dan altijd de ontmoeting met oude bekenden van vorige gelegenheden of de kennismaking met mensen, waarvan men wel al eens heeft gehoord, maar ze nog nooit in levenden lijve aanschouwd. En aangezien in Oslo nog al wat humanisten aanwezig zullen zijn die in rui-

mer kring bekendheid en zelfs beroemdheid genieten, valt er zelfs voor iemand, die een vakantie in Scandinavië combineert met een bezoek aan het congres genoeg te beleven om aan zijn trekken te komen.

Het zou er echter droevig uitzien, als deze gebeurtenis geen andere gevolgen zou hebben en alleen maar een soort van gezellig bij elkaar zijn betekende van een aantal mensen die, hoe ver ook dikwijls van elkaar verwijderd, een gemeenschappelijk doel nastreven. We willen overigens de waarde van de persoonlijke ontmoeting beslist niet onderschatten, niet voor niets leven we in de eeuw van de rondreizende staatslieden en politici.

De werkelijke betekenis van dit derde congres gaat natuurlijk veel dieper. Na Amsterdam in 1951 en Londen in 1956 zal Oslo, behalve een krachtige manifestatie van een groeiende beweging vooral demonstreren, dat het moderne, ongodsdienstige humanisme niet alleen weerklank heeft gevonden in een steeds groter aantal landen maar dat het ook verwachtingen heeft gewekt bij de velen, voor wie de traditionele godsdiensten geen betekenis meer hebben. In hoeverre het in staat is aan die verwachtingen te voldoen, zal pas in de komende jaren kunnen blijken, maar daaraan dient het beraad vooraf te gaan, dat onder het motto: Op zoek naar doeleinden op langere termijn voor het ethische humanisme in het middelpunt van de discussie zal staan. En wij twijfelen er niet aan, dat veel van wat rondom dit thema zal worden besproken van invloed zal zijn op de activiteit en groei van wat zo langzamerhand als een wereld-humanisme mag worden betiteld.

De Ark

Het humanistisch vakantie- en conferentie-oord „De Ark” heeft nog plaats voor individuele gasten.

Reserveer echter spoedig, zulks om teleurstelling te voorkomen.

Prijs van 7 juli tot 25 augustus f 57,75 per week. Na 25 aug. f 50,75 per week.

Kinderen tot 10 jaar en leden Humanistisch Verbond reductie.

Voor groepen alleen nog na 1 september.

Inlichtingen „De Ark”, Belvédèrelaan 14, Nunspeet. Tel. (03412) 2404.

EEN STEM IN HET KAPITTEL

Ik ben blij, dat U de kunst verstaat op een zondagmorgen zo vroeg reeds zo actief te zijn, dat U kunt luisteren, luisteren naar dingen, die toch lang niet altijd licht verteerbaar zijn.

Blij ben ik, dat U mij daardoor de gelegenheid geeft enige kwesties, die mij zwaar wegen met U te bepraten. Nog meer echter, omdat U niet alleen de kunst blijkt te verstaan van vroeg opstaan, maar ook van — en dit is een veel belangrijker soort kunst — het luisteren; een kunst, waardoor het mogelijk is in een kwartiertje als dit contact met elkaar te hebben op een typische menselijke wijze, uiteraard doordat ik gebruik maak van mijn stem.

Ik zeg daar zojuist uiteraard, maar is dat wel zo vanzelfsprekend?

Maken wij wel altijd gebruik van de mogelijkheden, die wij door onze stem hebben gekregen, gebruiken wij hem wel, en als wij dat doen, gebruiken wij hem dan goed of misbruiken wij hem niet vaak?

Och, U weet het antwoord zelf wel. Vele mensen zwijgen, terwijl ze spreken kunnen of terwijl ze zouden moeten spreken, vele praten, terwijl ze niet of anders zouden moeten praten en vele zien in hun stem een mooie gelegenheid U en mij wat op de mouw te spelden.

En met dat laatste bedoel ik waarachtig niet alleen reclame; ook in de politiek spreken velen zo het heet „voor het forum”, denken meer aan datgene „wat er wel ingaat”, „wat men wil horen”, dan aan hetgeen zij juist duidelijk zouden moeten maken en meer verstandig is. Het ergste voorbeeld is Hitler, waaruit blijkt, dat met misbruik van de stem hele volken misleid kunnen worden. Doch dat is, zoals ik U in het verdere verloop duidelijk hoop te maken, slechts één kant van de zaak.

De andere kant ervan is, dat het volk (demos heet dat in het Grieks) zijn stem niet of niet goed gebruikt; het volk, dat binnen een democratisch bestel juist verondersteld wordt zijn stem wel (in de letterlijke en de figuurlijke zin van het woord) te gebruiken, zich niet te laten misleiden.

Laat ik, om dit nog eens duidelijk te stellen, proberen bij het begin te beginnen. Wij spreken allemaal over democratie, wij eisen uit naam van die democratie en op de rug van die democratie menen wij maar al te vaak bepaalde stellingen, houdingen, voorkeuren en noem maar op te kunnen verdedigen.

Maar realiseren wij ons eigenlijk nog wel (voldoende) wat het betekent. Dat het niet betekent, dat wij allemaal mogen praten, desnoods als de U bekende koploze kippen en hanen, maar dat er echt wel iets meer aan vast zit (waarmee ik niet doel op het ei, dat U nu misschien zit te verorberen). Het is uiteraard een retorische vraag, want ik geloof stellig, dat wij ons dat niet meer bewust zijn, althans te weinigen van ons.

Democratie — regeren door het volk —. Het is een Grieks begrip, dat wij om het goed te kunnen begrijpen, ook moeten stellen tegen de achtergrond van de tijd, waarin die rege-

ringsvorm werd toegepast. Toen toch waren de steden gelijk aan de staten (het woord heeft niet voor niets eenzelfde stam), toen betrof het beperktere (besloten) groepen, die over een beperkter aantal (eenvoudigere) zaken moesten oordelen. Dat leefde, daar interesseerde „men” zich voor en dus functioneerde het geheel.

De principes van dat systeem liggen nog steeds verankerd in onze huidige democratie: een ieder kan met gelijkwaardige stem aan het regeringsproces deelnemen, omdat ieder verondersteld wordt bewust mee te leven.

Het stelsel is gebaseerd op gelijkgerechtigdheid voor iedereen van het volk, omdat ook ieder zijn eigen verantwoordelijkheid bewust behoort te zijn, omdat ieder moet willen zijn mening kenbaar te maken, zijn keuze te doen.

De principes, zei ik, liggen ook nu nog in onze huidige democratie verankerd; ja, maar worden ze nog toegepast? Om bij het laatste te beginnen: leeft iedereen nog mee, bewust, ook wanneer het zijn eigen hachje niet direkt raakt, is iedereen zijn verantwoordelijkheid nog wel bewust, maakt iedereen nog wel bewust zijn keuze. Alweer retorische vragen; de antwoorden zijn „neen”.

Niet alleen dat een groot deel der stemgerechtigden niet eens de zaken kan overzien (een aanwijzing moge b.v. zijn, dat $\pm 20\%$ van de stemgerechtigden de lagere school niet heeft afgelopen!), maar een groot deel wil niet eens meer weten, niet meer bewust kiezen en de verantwoordelijkheid dragen. En dat, is nog erger hoe algemeen het symptoom ook is.

Want daarmee zitten wij in het slop en hoe! Ik heb toch al gezegd, dat de democratie o.m. uitgaat van de individuele gelijkwaardigheid en gerechtigheid, van de bewuste keuze. Als die uitgangspunten niet juist zijn, als b.v. die keuze niet bewust is, is het gevaar van demagogie, van het toepassen der verborgen verleiders, ook op de stemmingsontwikkeling, groot en met dat gevaar komt dan een moderne vorm van oligarchie, regeren door weinigen, naar voren.

Realiseert U zich, dat dan de stap van democratie naar totalitair systeem niet zo groot meer is, als ieder maar zijn natje en zijn droogje houdt? En dat het geval niet denkbeeldig is bleek wel toen zelfs in ons zo vrijheidslievend landje de eerste jaren van de Tweede Wereldoorlog zeer velen zo niet de meeste mensen „het nog wel konden aanvaarden”, al was het systeem dan nog zo totalitair.

Overige voorbeelden hebben wij te over (het ontstaan van het Nazisysteem in Duitsland, de, zij het mildere, dictatuur in Frankrijk, etc.). En zoals dat met zoveel zaken gaat: zolang je ze hebt, waardeer je ze niet en ben je ze kwijt, dan komt de waardering, maar is het veelal te laat. Zeker op dit punt; ook daar hoeft ik U niets van te vertellen. Om in de buurt te blijven: de Tsjechen zullen hun democratie niet gemakkelijk herkrigen, maar er des te sterker naar verlangen.

Maar ook al bent U dit alles misschien met mij eens, dan nog zult U wellicht denken: „Wat heeft dat nu echter met humanisme te maken?”

Wel lezers, veel. Ten eerste dit: als U zegt, wat ik U net in de mond leg, hetgeen ik van ganser harte hoop, dan zegt U dat: a. omdat U hetgeen ik beweerde als juist erkent en b. omdat U — voorzover U een en ander nog niet bewust was — dat geworden bent door dit *humanistisch* kwartier. Dat is een duidelijk verband als dit een resultaat is voortvloeiend uit dit kwartier gastvrijheid die het Humanistisch Verbond geniet.

Maar er is meer. De democratie verlangt iets van de mens, maar wil ook aan de andere kant diezelfde mens zijn kans tot volledige ontplooiing geven als staatsburger, als mens.

Dat daar een volledige overeenstemming bestaat met hetgeen het moderne humanisme wil, hoef ik U niet te vertellen. Ik moge om der wille van de tijd volstaan met enige der punten van de beginselverklaring van het Humanistisch Verbond te citeren:

punt 2: het humanisme eist de voortdurende bereidheid zich in denken en doen redelijk te verantwoorden: centraal staat dus verantwoordelijkheidsbesef — de eis, dat een individu individu is en blijft, dus eigen verantwoordelijkheid blijft dragen ook t.a.v. de democratie.

punt 3: het humanisme eerbiedigt de mens als enkeling en als lid van de samenleving in zijn menselijke waarden: hieruit blijkt, dat het humanisme elk individu zijn plaats wil toekennen in de maatschappij.

punt 4: het humanisme erkent, dat de mens deel heeft aan natuurlijke, maatschappelijke en kosmische verbanden. Dit is in feite als het ware een verbindingsstuk, n.l. tussen punt 2, waarin de individuele verantwoordelijkheid wordt beklemtoond en het deelhebben aan o.a. maatschappelijke verbanden.

punt 5: het humanisme stelt vrijheid en gerechtigheid als eis voor het persoonlijk en maatschappelijk leven: essentialia, die tevens kenmerken zijn voor de democratie: Vrijheid en Gerechtigheid.

Aangezien derhalve aan het wezen van de democratie inherent is, onverbreekelijk ermee verbonden is, de menselijke waardigheid, de ontplooiing van de mens, zal staatkundig bekeken, het humanisme van de thans bestaande staatkundige vormen alleen de democratie kunnen en moeten steunen. Het krijgt daarmee ongetwijfeld rechten, b.v. het recht om in een nieuw radiobestel zijn stem gelijk aan die van de kerken te laten horen, maar ook plichten.

En daar hebt U het derde verband hetwelk

ik concreet aan U kan tonen, in feite in het licht van dit praatje het belangrijkste is: het humanisme, oftewel de georganiseerde vorm in het Humanistisch Verbond heeft als plicht de mensen, die het kan bereiken, op de betekenis van hun plaats en taak binnen de democratie te wijzen, opdat het Verbond daarmee helpt te voorkomen, dat de democratie van binnenuit wordt uitgehoid.

Die taak ligt er evenzeer voor de kerken, maar — en dit zijdelings — niet in de typisch Nederlandse vorm verband te leggen tussen Kerk en een bepaalde politieke partij. Dat verband legt het Humanistisch Verbond ook niet tussen haar en een politieke partij.

Nee, die taak kan worden vervuld doordat de Kerken hen, die zij kunnen bereiken, erop wijzen, dat ook zij vanuit hun levens- en wereldbeschouwing verplicht zijn hun keuze bewust te doen, hun plichten ten opzichte van het democratisch bestel te aanvaarden en te kwijten.

Persoonlijk ben ik n.l. van mening, dat het leggen van een band tussen Kerk en een bepaalde politieke partij het individuele bewustzijn niet stimuleert, doch eerder remt — men hoeft niet te kiezen, doch er wordt voor hem gekozen, zulks afgezien van andere bezwaren, doch dat zou mij thans te ver voeren.

Verband tussen levens- en wereldbeschouwing en democratie, meer in het bijzonder tussen humanisme en democratie, is er m.i. dus wel degelijk en hoop ik U te hebben aangetoond.

Ook hoop ik U duidelijk te hebben gemaakt, dat het van ons eigen verantwoordelijkheidsgevoel of ruimer gesteld individueel bewustzijn in belangrijke mate mede afhankelijk is of wij ons als individuen met een maatschappelijke verantwoordelijkheid zullen kunnen blijven beschouwen, of dat — hetgeen in een totalitair systeem gebeurt — de maatschappelijke ordening zich de verantwoordelijkheid voor ons volledig aantrekt. Anders gesteld: door niet eenvoudigweg leuzen te aanvaarden, tradities te huldigen of met de buurman rekening te houden, maar door wel zelf inzicht trachten te krijgen en zich zijn persoonlijkheid bewust trachten te zijn, door met andere woorden ons bewust te zijn, dat we wel degelijk een stem in het kapittel hebben, zijn wij het waard de kans tot een zo volledig mogelijke individuele ontplooiing in een democratisch bestel te krijgen; dat is de plichtzijde van het individu willen zijn.

Misschien dat dit kwartiertje als voortvloei- sel van een humanistische plicht ten opzichte van de democratie, U, de democratie en het humanisme iets positiefs heeft gegeven.

A. KATAN

Men vergist zich wel erg, als men uit hetgeen iemand in gezelschap zegt of doet, zijn karakter of opvattingen wil afleiden. Men spreekt en handelt immers niet altijd ten overstaan van wereldwijzen!

Lichtenberg

zeilkamp 1962 - langweer (fr.)

Na de geslaagde zeilkampen in 1960 en 1961 wordt in 1962 opnieuw een familie-zeilkamp gehouden en wel van 4 tot en met 18 augustus. Prijs f 65,— per week (alles inbegrepen). Inlichtingen c.q. opgaven zo spoedig mogelijk aan dhr. M. Pletberg, Saffierstraat 76-I, A'dam-Z., Tel. 020-738369.

De laatste grootse poging, om de wetenschappen uit verstandelijke beginselen af te leiden, was die van Descartes, die op dat punt zelfs nog radicaler was dan Aristoteles. Toen Aristoteles in de islamitische, joodse en christelijke middeleeuwen werd gerecipieerd, was hij het symbool van wetenschap en bevrijding uit vooroordelen, van een verstandelijke benadering van de waarheid, los van de godsdienstige tradities. Toen Descartes optrad, was Aristoteles' leer reeds opgenomen in de denksfeer der theologen. Als eerste na Aristoteles tracht Descartes met een schone lei in de filosofie te beginnen. Nimmer beroept hij zich op ouderen, nimmer polemiseert hij met de filosofen van het verleden. In ons oog is hij echter op veel punten nog aan de traditie gebonden. In het oog van zijn tijdgenoten was hij een revolutionair. Een verbitterde strijd ontbrandde tussen zijn volgelingen en de aristotelici — een strijd, die in ons land tot in de politieke sfeer gedragen werd. Evenals bij Aristoteles is bij Descartes de filosofie nauw aan de wetenschap gebonden, maar veel minder dan Aristoteles laat hij zich door waarneming en proefneming leiden. Descartes is rationalist; hij meent de verschijnselen verstandelijk, uit vooropgezette beginselen te kunnen verklaren. Deze beginselen waren van mechanische aard. Hij verwierp de lege ruimte en de atomen. Uitgebreidheid was een en dé kwaliteit van de stof, en alle verschijnselen moesten door druk en stoot worden verklaard. Door Newtons werk bleek de onhoudbaarheid van dit standpunt, en al het natuurwetenschappelijke detailwerk van Descartes werd spoedig als fantasie ontrafeld. Voor de ontwikkeling der natuurwetenschappen heeft Descartes minder constructieve dan veeleer programmatische bijdragen geleverd. De pogingen om de levensverschijnselen physico-chemisch te verklaren, gaan in laatste instantie op Descartes terug — althans is Descartes' werk de eerste algemeen bekende uiting van deze wetenschappelijke mentaliteit.

Door zijn rationalisme heeft Descartes belangrijker werk in de wiskunde dan in de natuurwetenschappen verricht. Ook hier trachtte hij weer met een schone lei te beginnen. Van Euclides en Archimedes trok hij zich hoegenaamd niets aan. Uitgerust met Vietas algebra schiep hij zijn eigen methode in de meetkunde, de analytische meetkunde, die hij bewust tegenover de klassieke, synthetische plaatste. Van Descartes' *Discours de la méthode*, waarin de methode der wetenschap moesten worden ontwikkeld, is het eerste voorbeeld, de analytische meetkunde, de meest geslaagde toepassing.

Van Descartes' filosofie is het hoofdoogmerk de rechtvaardiging der menselijke zekerhe-

den. Hij begint met — naar hij zegt — aan alles te twijfelen en vindt in deze activiteit één onbetwifelbaar feit, te weten het feit, dat hij denkt. Het „*cogita, ergo sum*” (ik denk, dus ik ben) is de eerste onbetwifelbare conclusie, die tot een existentie-uitspraak leidt. Al hetgeen even helder en duidelijk is als deze eerste stelling, moet als waar gelden. Het denkende wezen kan zijn zekerheden niet aan zich zelf hebben ontleend, dus is er een hoger, oneindig wezen, een God (en niet een demon, die ons zou doen dwalen). Op deze grondslag bouwt Descartes voort, steeds aanvaardend en ponierend al hetgeen en alleen dat, wat — naar hij meent — helder en duidelijk is.

Dat dit hele systeem uit drogredeneringen aan elkaar is geregen, lijdt geen twijfel, maar dit feit is alleen daarom zo evident, omdat Descartes zo helder schrijft en niet met duistere bewoordingen de lezer laat raden wat hij bedoelt. Op de al-dan-niet consistentie van Descartes' systeem komt het echter historisch niet aan. De vraag naar de oorsprong der menselijke zekerheden werd na Descartes steeds opnieuw gesteld, er werd steeds weer naarstig gespeurd naar een criterium der waarheid. Essentieel hierbij is, dat zulke zekerheden niet meer in de traditie worden gezocht, dat men zich bij gezag als criterium der waarheid niet meer neerlegt. Ook als men de wetenschappelijke en filosofische waarde van Descartes' werken in twijfel wil trekken, moet men erkennen, dat hij door zijn activiteit die algemene intellectuele sfeer van gewetensvrijheid heeft helpen scheppen, die het mogelijk maakt, tegen tradities en aanvaarde vooroordelen in een eigen mening te verdedigen. Descartes uitte zich hierbij in filosofische termen. Hij vermeerde theologische bespiegelingen, misschien uit voorzichtigheid, misschien omdat godsdienstige vragen hem niet interesseerden. Op pogingen van een Nederlandse predikant, om hem tot de gereformeerde religie te bekeren, antwoordde hij, dat hij de godsdienst van zijn koning aanhing, en toen die predikant met de godsdienst als een plichtpleging geen genoegen nam, verklaarde hij te belijden wat hij van zijn „minnemoeder” had geleerd. Ondanks alle voorzichtigheid werd hij door fanatiekelingen van beide kanten met wantrouwen bejegend en aangevallen. Progressieven in beide godsdienstige kampen, in Frankrijk en in Nederland, schaarden zich aan zijn kant, en nog tot het einde van de 17e eeuw werd, vooral in ons land, de verbitterde strijd voor en tegen de traditie in godsdienst, wetenschap en geestelijke levenshouding gevoerd als een strijd tegen en voor Descartes.

HANS FREUDENTHAL

lezingen voor de radio

- zo. 22 juli VARA 9.45 uur: P. Spigt: „Konden wij maar oppervlakkig blijven”.
- zo. 29 juli VARA 9.45 uur: Jac. de Roy: „Geen krant in de bus”.
- zo. 5 augustus VARA 9.45 uur: C. H. Schonk: „Oorlog in het klein”.
- zo. 12 augustus VARA 9.45 uur: J. Bijleveld: „Het derde internationaal congres van humanisten”.
- zo. 19 augustus VARA 9.45 uur: W. van Dooren: „Utopie en werkelijkheid”.